

О.М. Марусик,
старший викладач;
А.В. Чомко,
старший викладач

(Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка)

ДО ПИТАННЯ ПРО ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ НАВЧАННЯ ДРУГОЇ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Стаття присвячена проблемі викладання французької мови як другої спеціальності на основі першої англійської. Увага звертається на співвідношення мовних систем французької та англійської мов.

Наголошується на важливості використання знань першої іноземної мови та латини для оптимізації викладання другої іноземної мови, а також на значенні застосування міжмовних зв'язків в укладанні підручників з другої іноземної мови.

Удосконалення методів навчання другої іноземної мови – одна з актуальних задач як практики, так і теорії навчання іноземних мов. Її актуальність пояснюється тим, що друга іноземна мова викладається на даний час як у середніх, так і вищих навчальних закладах, здебільшого на базі рідної мови без достатнього врахування знань першої нерідної мови, набутих тими, хто вже почав її вчити. Розв'язувати цю задачу треба насамперед у вищих навчальних закладах, покращуючи професійну, а отже і філологічну підготовку майбутніх учителів другої іноземної мови.

Метою статті є виявлення та наукове обґрунтування шляхів оптимізації викладання другої іноземної мови.

Теоретичні основи навчання другої іноземної мови як педагогічної спеціальності були закладені у роботах Б.А. Лапідуса. Вони викладені ним у його узагальнюючій праці "Обучение второму иностранному языку как специальности" [1]. Автор цієї книжки обґрунтовує специфіку навчання другої нерідної мови, підкреслюючи необхідність урахування позитивного і негативного впливу з боку першої іноземної на її засвоєння. Проте, теоретичні положення були сформульовані Б.А. Лапідусом більше двадцяти років тому. На даний час з ними важко погодитися без серйозних уточнень. Об'єктивне врахування всіх факторів і конкретних обставин навчання, як підкреслює автор, є необхідною умовою ефективності методичної теорії. Треба підкреслити, що практичні рекомендації Б.А. Лапідуса мають надто загальний характер. Вони однаковою мірою стосуються вивчення всіх пар мов: англійської і німецької, англійської і французької та інших, не враховуючи особливості співвідношення їх мовних систем. Між тим відомо, що співвідношення на прикладі лексичних систем англійської та французької мов інше, ніж англійської та німецької мов. Так, в англійській мові міститься 60% слів, запозичених з французької, за свідченням М.П. Кочергана [2: 229], і близько 30% – германського походження, як вказує І.В. Арнольд [3: 253]. Наявність у побутовій французькій лексиці багатьох етимологічно споріднених слів з англійськими словами суттєво полегшує засвоєння французької лексики тими, хто вивчає англійську мову як першу іноземну. Це зауваження стосується і граматики двох мов, де чимало аналогічних форм.

Ще однією обставиною, що спонукає критично підійти до деяких методичних висновків і рекомендацій Б.А. Лапідуса відносно прийомів навчання другої іноземної мови, є той факт, що навчання другої нерідної мови починається тепер значно раніше, ніж у той час, коли була написана книжка "Обучение второму иностранному языку как специальности". Зараз воно починається на педфакультетах іноземних мов не з 5 семестру, а раніше (у Дрогобицькому педуніверситеті – з другого семестру). Ось чому було би невірним механічно переносити висновки і рекомендації, одержані за одних умов навчання, на інші, відмінні від них [4: 11].

У раціоналізації навчання будь-якого навчального предмету, як відомо, важливе значення належить підручнику. Підручник, – писала І.Л. Бім, що досліджувала проблеми засобів навчання іноземних мов, – є засобом упровадження в практику цілей навчання, його змісту і методів і поряд з іншими засобами навчання виступає як система їх реалізації [5: 154]. Доводиться констатувати, що до цього часу теоретичні положення Б.А. Лапідуса стосовно необхідності враховувати вплив першої іноземної мови на засвоєння другої залишаються або не врахованими авторами підручників, або врахованими частково. Так, підручник німецької мови як другої іноземної авторів І.І. Бабенко, Н.І. Власової, І.П. Гольдштейн та ін., виданий у 1978 році, ніяк не спирається на знання та навички, набуті студентами, що вивчають першу іноземну мову [6]. Використання цих знань неможливе вже тому, що цей підручник пропонується всім студентам, незалежно від того, яку мову вони вивчають як першу іноземну. Тому вступний фонетичний курс описує вимову німецьких фонем у порівнянні їх артикуляції з російськими фонемами, а німецькі слова семантизуються шляхом перекладу виключно рідною мовою студентів. Вигідно відрізняється від нього підручник німецької мови С.А. Воліної, М.А. Педанової, М.Н. Щабельської [7]. Він орієнтований на студентів, що вивчають англійську як першу іноземну. Його вступний комплексний курс містить елементи співставлення німецьких фонем з англійськими. В основному курсі присутні аналогії окремих граматичних явищ німецької мови з їх англійськими відповідниками. Але у підручнику цих авторів відсутні будь-які лексичні аналогії між німецькими і англійськими словами, що знижує як його практичну, так і філологічну цінність.

У своєму підручнику "Французька мова як друга спеціальність" В.П. Матвійшин наводить паралелі між фонетичними та граматичними явищами двох мов [8]. Вони, безумовно, сприяють більш легкому засвоєнню елементів фонетики і граматики французької мови. Однак, у ньому не вичерпано можливості використання знань англійської мови студентів для вдосконалення викладання їм лексики другої мови. Лексичні співставлення реалізуються в підручнику головним чином у вправах на знаходження етимологічно споріднених

слів двох мов у післятекстових вправах. Вони сприяють збагаченню пасивної лексики, і осмисленню однокореневих слів двох мов при читанні, але не стимулюють вживання їх в усній мові студентів.

У 2003 році кафедрою французької філології Дрогобицького педуніверситету видано експериментальний підручник французької мови для початкового етапу її вивчення як другої іноземної в студентських групах англійського відділення [9]. Матеріал підручника розраховано на 140 аудиторних годин (перші два семестри). Він охоплює теми навчальної програми, зміст яких зазвичай характеризується терміном "безпосереднє оточення" того, хто вивчає мову. Його засвоєння забезпечує володіння основною масою конкретної лексики, чотирма дієслівними часами (*présent, passé composé, futur proche, imparfait*), наказовим способом і мовним матеріалом, необхідним для спілкування в межах запланованих побутових тем. Автор підручника спробував оптимізувати процес навчання, максимально використовуючи граматичні аналогії двох нерідних мов; і семантичну, і орфографічну схожість їх спільних однокореневих слів латинського походження. Практика показала його високу ефективність. Проте ця ефективність пояснюється також рядом інших його особливостей. Їх характеризують наступні методичні положення, що реалізуються в цьому підручнику:

1. Відбір лексико-граматичного матеріалу і послідовність його подачі підпорядковані спілкуванню студентів з викладачем іноземною мовою як головній меті початкового етапу навчання. Робота над фонетичним аспектом мови проводиться не у окремо виділеному вступному курсі, а протягом усього початкового етапу навчання.

2. Для розвитку у студентів усного мовлення французькою мовою максимально використовуються позамовні ситуації і предмети, які оточують студентів, обмежуючи мовні вправи, що полягають головним чином у відмінюванні дієслів. Конкретним змістом навчальних текстів є предметна дійсність, що оточує студентів (наша аудиторія, наш навчальний корпус, наше місто, робочий день, пори року, базар, вулиці, транспорт і т.п.).

3. Обсяг і рівень опрацювання мовного матеріалу, який вводиться на заняттях, підпорядковано потребам сфери спілкування викладача зі студентами.

4. Як засіб, що сприяє прискоренню оволодіння французькою мовою, використано семантичну і орфографічну подібність французьких і англійських лексичних одиниць. Таких слів підручник нараховує більше 200 (*répéter, une page, une table, un bureau, un manuel, une lettre, difficile, clair* та ін.).

У відповідності з потребами спілкування природним предметом навчання в ході практичних занять з іноземної мови є також сам навчальний процес. Вже на початку навчання вводяться необхідні у комунікативному плані наказовий спосіб і дієслівний час *passé composé* і трошки пізніше – *le futur proche*. Оволодінню ними допомагає студентам аналогія їх утворення з англійськими *past perfect* і *future*.

Робота з підручником показала ефективність положень методики, що в ньому реалізовані. Її підтверджує, по-перше, висока якість знань студентів, яку відмічають усі викладачі французької мови кафедри романської філології та компаративістики Дрогобицького педуніверситету. По-друге, на її користь свідчить співставлення обсягу засвоєного мовного матеріалу за один і той самий навчальний час у групах, що вивчають другу іноземну мову за експериментальним підручником французької мови і в групах, що вивчають німецьку мову за існуючим підручником німецької мови. Обсяг як лексичного, так і граматичного матеріалу, що засвоюється за експериментальним підручником, щонайменше у 2-3 рази перевищує мовний матеріал, яким оволодівають студенти паралельних груп.

Зауважимо, що ряд положень, реалізованих в експериментальному підручнику, можуть бути застосовані лише на початковому етапі навчання. Але резерви оптимізації навчального процесу на всіх його стадіях залишаються, як нам здається, далеко не вичерпаними.

Так, наш досвід свідчить, наприклад, про те, що під час практичних занять часто виникають ситуації, в яких спілкування зі студентами викликає необхідність введення слів, що не передбачені текстами і вправами підручника. Мовний зміст підручника не може передбачати всі можливі ситуації спілкування, що виникають в аудиторії. Тим більше, автор підручника не може передбачити особливості мовної підготовки студентської групи з першої іноземної мови. Ось чому наявність підручника ніяк не може виключити творчий підхід викладача до другої іноземної мови. Творчий підхід до викладання другої іноземної мови значною мірою визначається знаннями викладачем першої нерідної мови студентів. Ці знання дозволяють йому збагачувати активну лексику студентів з урахуванням насамперед рівня їх знань лексики першої іноземної мови, оскільки багато слів другої іноземної мови, що мають спільний корінь зі словами першої нерідної мови, засвоюються студентами без особливих труднощів. Для цього, однак, викладачеві важливо знати, наприклад, що еквівалентом французького іменника *un son* є англійське *a sound*, а французьких *une voyelle* і *une consonne* – англійські іменники *a vowel* та *a consonant*.

Зв'язок у навчанні другої і першої іноземної мови виходить за рамки лінгвістичного аспекту, врахування якого має важливе значення для підвищення ефективності викладання другої нерідної мови. До навчання другої іноземної мови як у вузі, так і у школі зазвичай переходять пізніше, ніж до навчання першої. У процесі засвоєння першої іноземної мови учні оволодівають навичками роботи з її мовним матеріалом – фонетичними, графічними, орфографічними, мнемотехнічними навичками роботи зі словниками, а також прийомами самоконтролю і т.п. Деякі з цих навичок і прийомів успішно переносяться на роботу з навчальним матеріалом другої іноземної мови, інші – інтерферують. Ефективність викладання другої іноземної мови у більшій мірі залежить від того, наскільки викладач уміє передбачати труднощі, які можуть виникнути у його студентів під впливом інтерференції і, якщо вона виникає, знає як її подолати. Наприклад, одна з труднощів вимови французького [v] для студентів, що засвоїли губно-губну артикуляцію англійського [w] і часткове оглушення [v] у кінці англійських слів [10: 20-48], як і деяких приголосних, полягає в тому, що французьке губно-губне [v] і приголосні в кінці слів повинні вимовлятися чітко. Усвідомлюючи природу цих труднощів, досвідчені

викладачі рекомендують студентам при навчанні вимови французького [v] прикушувати нижню губу, артикуючи цей звук. Цей прийом, направлений проти приглушення кінцевих приголосних, привчає їх до неповної редукованої вимови німого *e* в кінці слів (*sourde, la neige*). Після того, як цей прийом виконає свою функцію, він виявляється непотрібним і вимова студентів швидко нормалізується.

Ефективність викладання другої нерідної мови залежить і від того, наскільки вміло викладач використовує перенос навичок і прийомів, раніше засвоєних студентами в ході навчання першої іноземної мови. Так, наприклад, враховуючи схожість французького та англійського алфавітів, він не буде вчити студентів послідовності розташування літер у французькому алфавіті при навчанні їх користуватися словником французької мови. Він буде навчати назв французьких літер поступово, економлячи навчальний час, аналізуючи орфографію слів і правила їх читання. Правильне врахування інтерференцій і позитивних переносів навичок і прийомів роботи з мовним матеріалом є серйозним фактором раціоналізації навчання другої іноземної мови.

Розглядаючи питання навчання двох іноземних мов у прагматичному плані, важко не торкнутися проблеми, значення якої, з нашої точки зору, недооцінюється в нашій методичній літературі. Мова йде про ті можливості, які створює викладання декількох іноземних мов для підвищення рівня філологічної освіти студентів. Навчання двох іноземних мов, а на факультетах іноземних мов і у багатьох гімназіях – латини, суттєво збільшує загальноосвітній потенціал предмету "іноземна мова". Співставлення форм і значень лексичних одиниць і граматичних явищ, що належать до різних мов є важливим чинником реалізації цього потенціалу. Такі співставлення ілюструють еволюцію мов, їх граматичних форм і значень, зміну семантики слів, їх вимови і орфографії, свідчать про тісний зв'язок еволюції мов з соціально-культурною історією суспільства. А головне – пробуджують самостійні думки тих, хто їх вивчає, про мову як соціальне явище, про національні особливості мов, про закономірності їх розвитку та їхні взаємозв'язки. Не останнє місце в таких співставленнях повинно належати змісту курсу латинської мови, оскільки латина справила величезний вплив на формування сучасних західноєвропейських мов. На жаль, у багатьох випадках викладання латинської мови мало пов'язане зі змістом інших дисциплін філологічного циклу. Цей зв'язок має односторонній характер і виражається лише в ілюстраціях окремих моментів історії мов, що вивчаються, прикладами, взятими з класичної латини при викладанні цього курсу та епізодичними посиланнями на латинські етимони в курсі порівняльної типології. Між тим, ті ж самі латинські етимони часто допомагають розумінню багатозначності іноземних слів, зокрема слів французької мови, а також збагаченню потенційного словника мов, що вивчаються. Проте, викладання курсу латинської мови майже не орієнтовано на використання його змісту для оптимізації викладання курсів теорії та практики іноземних мов.

Відомо, що врахування специфіки міжмовного переносу не вирішує всі проблеми навчання другої іноземної мови. Але його об'єктивне врахування, а головне – правильне використання, чимало сприяє успішному розв'язанню важливої проблеми навчання другої іноземної мови – підвищенню його мотиваційної основи. На даний час більшість студентів поступають на факультети іноземних мов, щоб оволодіти основною іноземною мовою, найчастіше – англійською. Досвід попереднього навчання підказує їм, наскільки нелегко оволодіти іноземною мовою. Це викликає у багатьох із них зневіру в можливість в умовах обмеженої кількості аудиторного часу, що відведено на вивчення другої іноземної мови, оволодіти нею хоча би у віддаленому наближенні так, як першою іноземною. Ця обставина гостро ставить питання про внутрішню мотивацію вивчення іноземних мов. Вона, як відомо, багато в чому пов'язана зі створенням у тих, хто навчається, усвідомлення досягнутих успіхів. Таким чином, мовний перенос дає можливість інтенсифікувати процес навчання другої іноземної мови і, насамперед, навчання усного спілкування.

Підсумовуючи сказане, зазначимо, що підняті в статті питання, пов'язані з методикою викладання другої мови, виникають насамперед тому, що в наших педагогічних вузах відсутня підготовка вчителів за спеціальністю "викладач другої іноземної мови". Саме тому методичні проблеми викладання другої іноземної мови майже не розробляються нашими методистами і недостатньо висвітлюються в педагогічній пресі. Між тим, на даний час у зв'язку з введенням у школах викладання другої іноземної мови, необхідність високоякісної підготовки спеціалістів, що могла би забезпечити ефективне навчання другої іноземної мови, стає надзвичайно актуальною.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Лапидус Б.А. Обучение второму иностранному языку как специальности. – М.: Высшая школа, 1980. – 216 с.
2. Кочерган М.П. Вступ до мовознавства. – Київ: Академія, 2000. – С. 229.
3. Арнольд И.В. Лексикология современного английского языка. – М.: Высшая школа, 1986. – С. 253.
4. Лапидус Б.А. Некоторые аспекты современного состояния методики обучения иностранным языкам как науки // Содержание и методы обучения иностранному языку как специальности. – Вып. 326. – М., 1989. – С. 11.
5. Бим И.Л. Система обучения иностранным языкам в средней школе и учебник как модель её реализации. – М.: МГПИ им. В.И. Ленина, 1974. – С. 154.
6. Бабенко И.И., Власова Н.И., Гольдштейн И.П. Учебник немецкого языка. – М.: Высшая школа, 1978. – 384 с.
7. Волина С.А., Педанова М.А., Щабельская М.Н. Учебник немецкого языка. – М.: Высшая школа, 1987. – 236 с.
8. Матвішин В.Г. Французька мова як друга спеціальність. – Івано-Франківськ: Гостинець, 2001. – 264 с.
9. Бурлаков М.О. Le français pour les débutants. – Дрогобич: Каменярь, 2004. – 118 с.
10. Аракин В.Д. и др. Практический курс английского языка, I курс. – М.: Гуманит. изд. центр "Владос", 2003. – 548 с.

Матеріал надійшов до редакції 24.12. 2007 р.

Марусик О.М., Чомко А.В. К вопросу о повышении эффективности обучения второму иностранному языку.

Статья посвящена проблеме обучения французскому языку как второй специальности на основе первого английского. Внимание уделяется соотношению языковых систем французского и английского языков. Подчеркивается значение использования знаний первого иностранного языка и латыни для оптимизации обучения второму иностранному языку, а также роль межъязыковых связей в написании учебников по второму иностранному языку.

Marusyk O.M., Chomko A.V. The Issue of the Second Language Teaching Effectiveness.

The article is dedicated to the issue of teaching French as a second language based on English as a first foreign language. Attention is paid to the common features of French and English language systems. The importance of applying knowledge of a first foreign language and Latin in order to optimize the process of teaching the second foreign language is highlighted. Also the interlingual links in compiling textbooks in the second language are emphasized.